

MOLNÁR GUSZTÁV*

Alternatívák¹

Mivel az *Ősszmagyar alternatíva* alcímet viselő kötet – amely az 1987 januárja és 1993 decembere közötti írásaim válogatását tartalmazza – az *Alternatívák könyve* című sorozat² harmadik része, gondolom, nem árt, ha röviden vázoló azokat az alternatívákat, amelyek ennek a sorozatnak a fejezeteit, illetve – már megjelent vagy megjelenés előtt álló – köteteket alkotják.

1. *Esztétikai alternatíva*, 1972-1973. Az egyéni és közösségi tragikum egzisztenciális megélése, mindenfajta – akár teológiai, akár filozófiai – feloldási kísérlettel szembeni primátusa és alkotássá szublimálása. A Bretter György által szerkesztett *Szövegek és körülményekben*³ megjelent *Tragikum és filozófikum a görögöknél* című esszé, továbbá a Kafka- és Pascal-esszék tartoznak ide. Ezekkel váltottam meg belépőmet az erdélyi magyar kultúrába, amely akkor, az állam által ugyan szigorúan ellenőrzött, de jól működő és szilárd intézményi keretekkel rendelkezvén, a magyar közösség értelmiségi elitje számára – végeredményben meritokratikus alapon – biztosította a kulturális és társadalmi nyilvánosságot. (Ezt csak azért tartom szükségesnek leszögezni, mert ma már ilyen értelemben vett, vagyis potenciálisan az egész magyar közösség számára nyitott kulturális és társadalmi nyilvánosság Erdélyben nem létezik.) És

* A szerző filozófus, politológus, a Partiumi Keresztény Egyetem docense, e-mail: gmolnar48@gmail.com.

¹ Az MTA TK Kisebbségkutató Intézet 2015. május 14-i könyvbemutatóján elhangzott felszólalás szerkesztett és néhány ponton kiegészített változata.

² *Alternatívák könyve I-II*. Kolozsvár, Pro Philosophia, 2007. (307 + 624 oldal). *Alternatívák könyve. Ősszmagyar alternatíva III*. Kolozsvár, Pro Philosophia Kiadó, 2014. (407 oldal)

³ Ágoston Vilmos – Huszár Vilmos – Molnár Gusztáv – Szilágyi N. Sándor – Tamás Gáspár Miklós: *Szövegek és körülmények*. Összeállította és az előszót írta Bretter György. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1974.

majdnem a magyarországiába is, mert Tordai Zádor, aki olvasta *A Hérben* megjelent Pascal-esszémét (még kolozsvári egyetemistaként ismerkedtem meg vele Szegő Katalinnál, aki etikát tanított nekünk⁴), engem ajánlott előszóírónak a *Gondolatok* magyar kiadásához. Ám ebből nem lett semmi, mert amikor – pár évvel az én írásom megjelenése után – megkaptam a Gondolat Kiadótól a hivatalos felkérést, már egészen mással foglalkoztam. Pascal akkor volt létfontosságú számomra, amikor írtam róla, még a régi Brunschvicg-féle kiadást használva, amelyet egykori filozófiaprofesszorom, Rózsa Jenő könyvtárából kaptam meg. Ezért van az, hogy nem vagyok és soha nem is voltam semminek a szakértője. Így természetesen az ún. kisebbségi vagy összmagyar problematikának sem.

2. *Elméleti alternatíva*, 1974-1977. Viták Bretter Györggyel, a budapesti Lukács-iskola képviselőivel, majd *A német ideológia* Marx által írt Feuerbach-fejezetének, a lukácsi *Történelem és osztálytudatnak*, valamint Gramsci *Il Nuovo Principe. Note sul Machiavelli* című börtönfüzetének „megsemmisítő” kritikája. Itt is volt összefüggés Budapesttel: mire a Gramsci-esszét megírtam és az a kolozsvári *Echinox*-ban és az újvidéki *Új Symposion*-ban 1977-ben megjelent, napvilágot látott Budapesten is Betlen János fordításában *Az új fejedelem*.

3. *Történelmi alternatíva*, 1978-1984. Ennek két pillére a párizsi *Magyar Füzetek* 1979-es számaiban publikált *Európai Napló* és a Kriterionnál 1984-ben megjelent *Ó, Anglia, Anglia. Esszé az angol forradalomról* című könyvem. Az ezeket tartalmazó második kötetnek a függelékében jelent meg Bibó István *Feljegyzések az Európai Naplóról* című, már a kórházban papírra vetett – alighanem utolsó – írása. Ennek a két munkának annak idején komoly visszhangja volt Magyarországon, sőt egy kicsit még azon túl is. Amikor 1992 tavaszán a Columbián talákoztam Deák Istvánnal, és magyarázni kezdtem neki, ki vagyok, azt mondta: „Hagyd, olvastam az *Európai Naplót*.” A magyarországi összefüggésekhez tartozik, hogy az *Angliát* még levonatban átküldtem Bukarestből – a magyar

⁴ Ez a „nekünk” nem volt valami népes társaság. 1966-ban hárman (Huszár, azaz Holczhauser Vilmos, Tamás Gáspár Miklós és jómagam) alkottuk a kolozsvári egyetem filozófiai szakának első évfolyamán az ún. magyar alcsoportot. Miután másodévtől TGM Bukarestbe távozott klasszika-filológiát tanulni, a továbbiakban már csak ketten maradtunk Huszár Vilmostal.

követség segítségével – Csiki Lászlónak a Magvetőhöz, hogy közöljék minél előbb, azt gondolva, hogy ha a bukaresti cenzúra átengedte, Pesten sem lesz vele gond. Amikor fél év múlva Csiki megelégedte a várakozást, és a szintén ott dolgozó Bodor Ádámmal együtt bement Kardos Györgyhöz, hogy megkérdezze, mi van az *Angliával*, Kardos elővette a fiókjából a Kornidesz-Knopp-jelentést a Bibó-émlékkönyvről, ahol én a legrosszabb, egyértelműen szocializmus- és szovjetellenes csoportban szerepeltem, Bence Györggyel, Kis Jánossal és TGM-mel együtt. „Ez van” – válaszolta.

A „történelmi alternatíva” szerves része a Méliusz-interjú⁵ és a töméntelen mennyiségű további interjú-anyag Kacsó Sándorral, Lakatos Istvánnal, Takács Józseffel, Balogh Edgárral, Gáll Ernővel, Szabó T. Attilával és Tőkés Istvánnal, többek között, de Tudor Bugnariuval és Pavel Campeanuval is, hogy két román nevet is említsek. Most digitalizálják a régi szalagokat és kazettákat a kolozsvári Kisebbségkutató Intézetben. A kisebbségi lét addig érdekelt, ameddig meg voltam győződve arról, hogy valamilyen formában megszüntethető, mégpedig a közép-európai történelmi alternatíva keretében, amelybe – úgy hittem – Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország mellett Erdély is bele tud majd kapcsolódni (hangsúlyozom: a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójánál tartunk). Vagyis a saját civil társadalmát az erdélyi magyarság is képes lesz autonóm politikai társadalommá, a történelem pusztá tárgyából a történelem szubjektumává tenni.

4. *Transzcendens alternatíva*, 1985-1987. Ez a Limes-kör működésének időszaka⁶, amely egyszerre volt euforikus (hiszen megtapasztaltuk, mit jelent szabadnak lenni a totalitarizmus körülményei között) és – legalábbis részemről – egy tragikus felismerés eredménye. Tudomásul kellett venni, hogy a kommunizmussal szembeni alternatíva lehetséges ugyan, de az kívülről és bizonyos értelemben „felülről” fog jönni. Akkor már világos volt, hogy Közép-Európa a maga egészében nem lesz képes arra, hogy a *saját erejéből*, tehát a Nyugat aktív segítségével nélkül

⁵ Molnár G.: *Beszélgertések Méliusz Józseffel. 1930-1939*. Kolozsvár, Korunk Komp-Press, 2012. – Az interjú 1978-ban készült, és mind a kérdező, mind pedig a kérdezett által javított és kiegészített változata 1980-ban készült el.

⁶ Vö: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai. 1985-1989*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

legyűrje a kommunizmust, mint ahogy a lengyel Szolidaritás kibontakozó tömegmozgalma idején – joggal – reméltük. Ebből adódott számomra az a következtetés, hogy az erdélyi magyarság is csak a Nyugat és egyben az ősszmagyarság szerves részeként emelkedhet ki a kisebbségi létből. De ebben már benne volt a félelem is, hogy Erdély, mint a közép-európai történelem szerves része egyszer s mindenkorra „elveszett”. Ez volt az ősszmagyar alternatíva értelme, amely akkor körvonalazódott számomra.

5. *Ősszmagyar alternatíva*, 1988-1993. Mivel a kötetről Bárdi Nándor, Kántor Zoltán, Szilágyi Imre és Jeszenszky Géza fog beszélni, én ezt az alternatívát – ahogy azt 1988 márciusától immár Magyarországon élve a Limes-kör idején alapul vett premisszákat újjakkal felcserélve megfogalmaztam – most nem jellemezném. Csupán a magyar kérdés „botránját” emelném ki – amire a kötet fülszövegében is utaltam –, hogy ti. mi az adott nemzetállami struktúrákban halálra vagyunk ítélve. Így éreztem és gondolkodtam akkor, a nemzetállamot „permanens bűntény”-nek nevezve.

6. *Erdélyi alternatíva*, 1997-2003. Ez *Az erdélyi kérdés* című tanulmányom megjelenésétől, pontosabban az *Erdély, mint lokális állam* címmel, a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézetének éves konferenciáján, 1997 őszén megtartott előadásomtól a *Provincia*⁷ című lap megszűnéséig terjedő időszakot öleli fel. Erről majd 2016 tavaszán, az *Alternatívák könyve* 4. kötetének megjelenésekor⁸ bővebben is eszmét cserélhetünk. Remélem, ez az intézet még meglesz akkor.

7. *A valós alternatíva*.⁹ Ez a 2018-ra tervezett kötet egy általam vezetett, most már harmadik éve folyó kutatás eredményeit összegzi majd. Mivel most éppen ezzel foglalkozom, erről valamivel

⁷ Vö: www.provincia.ro

⁸ A 4. kötet két fejezetből fog állni. Az első – *Geopolitika: mentsvár és csapda* című – fejezet az 1994 és 1996 közötti geopolitikai cikkeimet és tanulmányaimat, a második – *Erdélyi alternatíva* című – fejezet pedig az Erdéllyel kapcsolatos írásaimat fogja tartalmazni.

⁹ Közben elkészült a tervezett kötetnek a *A magyar-német geopolitikai viszony. 1848–1944* című bevezető fejezete. Ez alatt az is világossá vált számomra, hogy a kötet nem az *Alternatívák könyve* című sorozatban fog megjelenni, hanem azon kívül (ennek záró darabja így a 4. kötet lesz). Munkcíme pedig pillanatnyilag: *Geopolitikai nagykerék. A történelmi Magyarország utolsó két évtizede.* (M. G.: 2015. július 31.)

bővebben szólnék. A kolozsvári KPI által támogatott kutatás címe: *A magyar nemzeti hegemonia dilemmái a történelmi Magyarország utolsó két évtizedében.*

Sem lelkileg, sem szellemileg nem könnyű, de feltétlenül inspiráló ezt a két évtizedet – tehát azt az időszakot, amikor a történelmi magyar anyaországban, vagyis a Horvátország nélküli Magyarországon a magyarság immár többségbe került, és többsége 1918-ra már megközelíthette a hatvan százalékot – nyitott, az utolsó előtti pillanatig nem eleve elrendelt folyamatként megragadni. Ezzel kapcsolatos alaptézisem a következő: a magyar nemzeti állam 1918-ban bekövetkezett megsemmisülése nem Magyarország antidemokratikus politikai berendezkedésének vagy „elhibázott”, kétségtelenül nacionalista nemzetiségi politikájának köszönhető, hanem annak az 1918-as háborús vereség nyomán előállt geopolitikai konstellációnak, amely Magyarország egyben maradását ugyanúgy kizárta, mint Ausztria Németországhoz való csatlakozását. A 20. század első két évtizedében mind a Német Birodalom, mind pedig az Osztrák-Magyar Monarchia két társállama elindult a németek esetében a nemzeti egység, vagyis a nagynémet nemzetállam megteremtésének, a magyarok esetében pedig a teljes nemzeti szuverenitás megszerzésének útján, ami a fentivel ellentétes geopolitikai konstelláció mellett (ez akkor állhatott volna elő, ha a háború német győzelemmel végződik), minden bizonnyal be is következett volna. Ez gyakorlatilag a Horvátország nélküli Magyarország független nemzetállammá válását, valamint a Dalmácia és Galícia nélküli Ciszlajtánia Németországhoz való csatlakozását, illetve (Csehország esetében) csatolását jelentette volna. Ebben a német dominanciájú Közép-Európában Magyarország mellett fontos szerepet játszott volna Lengyelország és a Dalmáciával és Bosznia-Hercegovinával kiegészült Horvátország is. Nem kétséges azonban, hogy valamennyi független állam mind gazdasági, mind pedig politikai és katonai téren Németországnak lett volna alárendelve.

Az igazán fontos az, hogy mindenképpen a nemzetállami princípium érvényesült volna, akár a győztes nyugati nagyhatalmak, akár a „győztes” Németország érdekei határozzák meg a geopolitikai erőviszonyokat. Úgy vélem, hogy kivétel nélkül minden nemzetállam, tehát a mai Franciaország és az Egyesült Államok is (mint nemzetközi jogi szubjektum) egyben (belpolitikai dimenzióját

tekintve) nemzeti állam is. Vagyis, mondhatni, fogalma szerint arra törekszik – akár deklarálja ezt, akár nem –, hogy az általa privilegizált *saját nemzet* hegemoniáját biztosítsa azokkal szemben, akik az ország területén élnek ugyan, de nem *ehhez a nemzethez* tartoznak. Ilyen nemzeti állam volt Magyarország is 1900 és 1918 között, és ilyen nemzeti államok az első világháborút követő békeszerződésektől kezdve mind a mai napig az ún. utódállamok is. A lényegét, vagyis a nemzeti hegemoniát tekintve egyik sem jobb vagy rosszabb, mint a másik. Az egyetlen különbség az akkori Magyarország és az annak területeiből (is) építkező mai nemzetállamok között az, hogy míg az utóbbiak nemcsak nemzeti államok, hanem nemzetállamok is, a század eleji Magyarország kétségtelenül nemzeti állam volt ugyan, de nem volt – még – szuverén nemzetállam. De egyértelműen elindult abban az irányban, hogy azzá – vagyis függetlenné – váljon. Számunkra tehát a nemzeti állam, mint valós alternatíva ezt a Magyarországot – a történelmi magyar anyaországot – jelenti, és nem az 1919 és az 1945 utáni Magyarországot. Valós természetesen nem abban az értelemben, hogy feltámasztható. Hanem valós annyiban, hogy ez volt az egyetlen esélyünk, amelyet a geopolitikai nagykerék forgandósága miatt elveszítettünk, és – nemzeti államként – soha nem szerezhetünk vissza.